

մը վախճած է. կոյր իւրեքդ, չէ՛ս
անհետեր որ պարտա շտէ՛ր վարդի
թերթի վրայ կը կաթէ :

Այս տողերուն մէջ նախ եւ տեսայ
Պ. Տորգ-Աժաւէր-Խանի ճարտասանա-
կան հանձնարը կը փայլի, մանաւանդ
սու շաւիւրն չ-դէպքէն շարժւոր-տեւ
խօսքին մէջ, Ասիկա նմանաձայնու-
թեան գեղեցիկ օրինակ մ'է, որուն
հետեւեալ կը հրաւիրեմ որոշ տխու-
րանք արժանանալու փափաքող բո-
լոր ուսանողները : Սա չի՛լի շարժ-
ի՛նչ կըսէք : Այս քաւտիան է զՏորգ-
Աժաւէր-Խանի իրերս. Հայ Դիմաթե-
նէն մ'աղջուներն թայց հոս մեր պեր-
հախօսին լայնատարած հանձնարոյն մէջ
Յիւնի մը կը նկատենք : Կ'երեւի թէ
Պ. Տորգ-Աժաւէր իւր նմանաձայնու-
թեանց մէջ չ'զրոյ սկսած բռնե-
րը չառ կը սկսէ, վասն զի իւր բանա-
սիրական ըսած խաղախանկան յո-
գութեանց մակագիրն ալ դարձեալ
այսպիսի նմանաձայնութեամբ կը կըս-
կըսի : Շնորհաբար չ'հաշտուի՛մ : Օր-
էն : Բայց հոգ չէ, ասիկա պարտիկ մե-
նամուրթիւն մ'է որ հաշտուի՛մ
մը կընայ անցիկ :

Ուսանող-հայ մը հոգ չէ՛ս աս-
նախաճեմք մը փայտի բնք երբեք
բայց ո՛վ Պ. Տորգ-Աժաւէր, եթէ աս-
կան թղթալի մը զուլիարէ երկնից
չանկերուն ալ կայծակներուն կը մատ-
նէ : Երբեք ի՛նչ ձիւներ չ'պիտի բե-
րէ գլխուն : Եթէ չ'ըսէ բոլորովին
բացառի : Այս մասին Միլիթէն բժիշկ
մէջէն աւելի խոսակցան կը գտնեմ :
Սկսեալէն, նմանաձայնութեան ողջիկ
նայելու ատեն, փոփոխութիւն նկատ-
մամբ կ'ըսէ : «Այդ ո՛ր խնթին է որ
իւր կնիւնը համը բըսը չ'ըզեր :
Ես ալ երկնք որ իմ կնիւն ալ ունենար
այդ հիւանդութիւնը : Երբեք ուղիւ
աստիճանէլ զայն» :

Թողութիւն կը խնդրեմ բոլոր այն
Տիկնիկներէն եւ Օրիորդներէն որոնք
այս տողերը կարդան, վասն զի մեր
այս ըսածները Պ. Տորգ-Աժաւէր-Խանի
կը վերաբերին. եւ եթէ տեղ մը փո-
խեր ենք, այն ալ Պ. Աժաւէրի տեղում
գտնկին արդեանք վրայ է : Մենք
թէ տեղ մը Օր. Աղաւնի վարդանեանը
հաշտուալ պատիւը չ'ունենք, ասկայն
օրտփ ալ անուամբն ենթադրուի նա
համոզուած ենք որ երբեք չ'պիտի մի-
տածէր այնպիսի ցնորարանութիւններ :
Կոր Պ. Աժաւէր-Խան բո՛ւ լաւ տուաւ ի-
րեն :

Այն ասանախօսութիւնը մենք
ալ կարդացինք, կրէ՛ն Պ. Տորգ-Աժ-
աւէր, իրը ընթերցող, եւ լսելիք ի-
րոր թողութիւն հանդիսական ունեցիկ
մը, եւ ծափահարեցինք որ հայ օրի-
որդ մը կ'ատենախօսէ :

Սա չի՛լի շարժւոր կարգալուծ եւ էէ-
նախաճեմք ի՛նչ կրէ՛ք :

Մարդ եթէ ասոր վրայ մտած է
խնդալէն կը մտի, արդեօք կարելի՞
է բան մը կարգալուծ իրը ընթեր-
ցող, եւ բան մը լսել ոչ իր ունեցիկ
Պ. Աժաւէրը զուարճախօս ալ է ասանց
իր գիտնական :

Աւելի ճիշդ չ'է՛ր ըլլար եթէ ըսէր.
«Այն ասանախօսութիւնը մենք զրե-
ցինք իրը զրոյ կարգալուծ : Ես ալ լս-
եցինք եւ մենք զմեզ ծափահարե-
ցինք իրը ասանցին կարգի ունի մը»
«Եւրպայի մէջ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
Աժաւէր, երբ ասանցին անգամ օրիոր-
դի մը բերնէ վանկ մը գործ թուաւ,
(փառք Տիկնիկ մը երկրի օրիորդաց
լեզուն շատ կանուխ կը բացուի), երբ
մասնաւորուն տակ գրիչ մը շարժե-
ւաւ, չ'թիւնը թուր մը թիւթով ըսի-
նաւ, (բաւ) է որ եւրպայի օրիորդ-
ներն ասանց զարգիտութիւն կը սով-
րին եւ յետոյ լեզու կ'ունեն, ի՛նչ
տարբորեանկ արարածներ են երբեք ի-
րապէս օրիորդները) : արձաններու

«Վրայ ներքոնեմք մէջ անմահացը-
նիւն» : Ես ալ արեւմտեցին :

Ասոր վրայ շատ չենք զարմանար,
փասն զի իւր օրիորդ մէջ ըրածներն չը
զիտող յիմարներ շատ կը գտնուին :

«Աստի յիմարներ կողմնակիս թող-
ման մ'ըլլալ, կրէ՛ն (խոստովանիմ) եւ
«հաւատամ» : այլ օրիորդի մը արդար
եւ իմաստուն խօսք մը (պարնքն Պ.
Աժաւէրի հաշտուալ շարժւոր-տեւ է ը-
սածը) չի՛լ արարածանութեամբ խը-
բը մը վատի մը բերանը կարկառեւ :
Ապրիլ Պ. Տորգ-Աժաւէր, օրիորդաց
համարումը զրաւելու համար այդպէս
ընել պէտք է :

«Բայց բնական է որ ամեն Հոմե-
րոս ունենայ իր Զօհրոս, ամեն Արի-
ստիս ունենայ իր Թէրսիտէս, ամեն
«Փիլիսոփոս ունենայ իր Մոփեստոս,
(Պ. Տորգ-Աժաւէր բո՛ւ կ'ըսէ թէ
բոլոր հին փիլիսոփաներն եւ մանա-
ւանդ իմաստասիրներն աղէկ կը ճանայ)
«ամեն գարեթ ունենան իրենց այլոս-
ոգակութիւններ, (աստիճան ուղիւ
է, բայց Պ. Աժաւէր, շատ երկնցողիկ,
իրողութեան եկուր) ինչպէս գար մը
«իւր Տիտանի ունեցաւ, (Տէրադրոնեա)
«գար մ'իւր վանապի ունեցաւ, գար
մ'իւր կուսքը (կարծես թէ Ռատինի
փաստարանն է խօսողը, քիչ մը հա-
մառում հանձնար, ու Կործին եկուր)
«գար մը իւր խաչը, գար մ'իւր հաւա-
տարանութեան խարոյկանդէտը,
(Տիտանեանց ժամանակէն սկսելով 50
գար մ'եղաւ տեսլիմ) : Կրէ՛ն գար
մ'ալ (փառք քիչ Աստուած) իր ճի-
ւարարար (Քրիստոս մէջերկրի) հա-
տարակազմ ունեցաւ : Ի՛նչ ուրեմն
«ինչու՞ չ'ունենայ պիտի իգական սե-
ւոյ դատարանութեան խնդիրն ալ
«իր ուղիւնքն արդեօք ու ծախսողն
«եւան չ'ապաւ երեսփոխանը : Այս
ձախսողութեան շարժում երեսփոխանն
ո՛վ է : Վասն զի մենք երեսփոխանա-
կան պաշտօն չ'ունենք : Գուք չ'ըլլա՞ք
արդեօք, Մոփեստոս : Արդարեւ գիտէ՛նք
որ իրը երեսփոխան աղղը կը ներկա-
յացնէր ի՛նչ հանձնար մտնողին մէջ, բայց
ի՛նչպէս ուրիշ գաղափարակութեան
խնդիրն ալ ներկայացնելիք չ'ենք
գիտեր : ի՛նչու չ'ունենայ նորարար
«Այդպէս հին ալ (այսինքն Պ. Աժաւէր
«խան ալ) իւր խօսքերը լսե՛ւ ծան-
«ծաղակաւ Արամայ պէս Միլիթէն ու
«Փիլիթէն : Երբեք ի՛նչ մը : Ի՛նչ մ'ասանց
«փոխած ըլլալովին հարկաւ յորձու ե-
ցան, բայց Պ. Աժաւէր, այսպիսով դո՛ւ
«ըլլաւ : Եւ փառք զի այս միլիթէն յո-
«րում մարմնը յաղթած ի՛նչպէս մէջ
«կը գտնուի, ինչպէս արարած : . . . :
«Երբեք չ'ենք խօսքերն :

«Արամայ այդ թեր-ճակտին, ինչպէս
«դրած է բարեկամս մէջը՝ որոյ եր-
«կաթի մարտակն ալ ուսելու թող նա-
«խադատութեան այդ գաճած Արամայ,
«մեր գրական ասպարեցին հակառ-
«եան է : »

Թերեւս բարեկամիդ բարեկամն
ալ կ'ապրեալ տղտակ մը պատրաս-
տած է : Բայց ձեր այլ, միտադնայ
տալտակները շատ թեթեւ պոտիտներ
են, Հաւատաքնութեան խարոյկին
մէջ ուրեւ պէտք է այն ամբարկողը,
այն հերիւնդիդ, որ կը յոնգ-դիւն
սեւը թէ «հաշտուալ շարժւոր-տեւ է ը-
«սածը» : Երբեք չ'ենք խօսքերն :
«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

Ա Ր Ա Մ

Կ. Պոլիս 16 սեպտ. 1871

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

«Ես որ ի՛մ օտոյ, կրէ՛ն Պ. Տորգ-
«Աժաւէր-Խան, մեր թեր-ճակտին Ա-
«րամայն լուսնոտած ըզը զին մէջ մի
«ինչերը կընած եմ, եւ իւր գրական
«խորը տալտակին տարուն այսպէս
«արդէն ասած, եթէ կը իմաստի,
«կ'աղմ է եւ պատրաստ եմ միշտ իրեն
«Կրիկոսայ դարձնել մէջ յաւանդիմ
«աշակերտն ըլլալը տալտակ ցանկել
«զինքը միշտ Պրոտոնի հաւան պէս
«հարապրակ նետեր :

